

У другій половині шістдесятих років я, почасти з освітньою метою, а почасти з інших, мені самому не зовсім зрозумілих причин, неодноразово їздив з Англії до Бельгії, іноді лише на один-два дні, а іноді на декілька тижнів. Під час однієї з цих бельгійських екскурсій, які щоразу, як то мені здавалося, заводили мене дуже далеко в чужину, одного сонячного дня на початку літа, я прибув до відомого мені лише з назви міста Антверпена. Одразу після прибуття, коли, проминувши віадук, оздоблений обабіч химерними вежками з гострими шпилями, поїзд повільно вкочувався на темний перон вокзалу, мене охопило якесь млосне відчуття, яке потім, протягом усього того тодішнього перебування в Бельгії, ніяк не могло втамуватись. Я ще пригадую, якими непевними кроками ходив вздовж і впоперек середмістя, по Єрузалемстраат, Нахтегаалстраат, Пелікаанстраат, Парадейсстраат, Іммерсейлстраат та багатьох інших вулицях і провулках і як, потерпаючи від головного болю та недобрих думок, врешті знайшов порятунок у зоопарку, розташованому на площі Астрідплейн, просто біля центрального вокзалу. Там, на лавці в напівзатінку пташиного вольєра, у якому пурхали численні строкатопері зяблики й чижі, я сидів, аж поки мені не стало трохи легше. Коли

пообідній час уже добігав кінця, я перейшов через парк і зазирнув до «Ноктурами», яку знову відчинили якраз декілька місяців тому. Минуло чимало часу, поки очі звикли до штучної напівтемряви, і я зміг розпізнати різних тварин, які за склом провадили своє сутінкове життя, освітлене блідим місяцем. Здається, то були кажани та земляні зайці з Єгипту чи пустелі Гобі, місцеві їжаки, пугачі та сови, австралійські сумчасті щури, лісові куниці, сірі вовчки та лемури, що перестрибували з гілки на гілку, шугали туди й сюди на жовто-сірому піщаному настилі або якраз ховалися в заростях бамбука. Насправді мені запам'ятався лише енот. Я довго спостерігав, як він із серйозним видом сидів біля струмка та знову й знову мив у ньому ту саму скибочку яблука, ніби сподівався завдяки цьому миттю, ґрунтовність якого виходила за межі розумного, втекти з цього фальшивого світу, у який він потрапив, так би мовити, не з власної волі. Щодо інших тварин, які мешкали в «Ноктурамі», у мене в пам'яті залишилося тільки те, що деякі з них мали незвично великі очі й такий пильний, доскіпливий погляд,

який можна побачити хіба в деяких художників і філософів, які за допомогою чистого споглядання та чистого

мислення намагаються пронизати пітьму, що їх оточує. Окрім того, мене, здається, турбувало питання, чи меш-

канцям «Ноктурами» з настанням справжньої ночі, коли зоопарк зачинений для публіки, вмикають електричне світло, щоб і вони з початком дня у своєму маленькому перевернутому всесвіті могли більш-менш спокійно поринути в сон. — З плином років картини з ноктуарію в моїй пам'яті цілком перемішалися з тими, які я зберіг про так звану *salle des pas perdus*¹ центрального залізничного вокзалу Антверпена. Коли сьогодні я намагаюся уявити цю залу чекання, то одразу бачу перед собою «Ноктурamu» й думаю про «Ноктурamu», і тоді у свідомості зринає зала чекання, можливо, тому, що кожного післяобіддя із зоопарку я йшов прямо на вокзал, точніше, спершу якийсь час стояв перед ним на площі й дивився на фасад цієї фантастичної споруди, яку вранці, після мого прибуття, сприйняв лише побіжно й нечітко. Зате

¹ Досл.: «зала загублених кроків» (фр.) — довгий коридор в адміністративних будівлях на кшталт судів, музеїв, палаців, також довгі проходи на вокзалах тощо. (Тут і далі — прим. перекладача, якщо не зазначено інше.)

тепер я бачив, як далеко ця будівля, споруджена під патронатом короля Леопольда II, виходить за межі свого безпосереднього призначення, а ще зачудовано розглядав цілком вкритого зеленою патиною хлопчика-негра, який зі своїм дромедаром² був ніби пам'ятником світові африканських тварин і тубільців — розташувавшись високо на башточці еркера на сусідньому будинку, ліворуч від вокзального фасаду, він уже протягом століття самотньо стояв під небом Фландрії. Коли я ввійшов до зали центрального вокзалу під склепіння шістдесятиметрового купола, першою думкою, що з'явилася в мене, напевно, під впливом відвідин зоопарку та споглядання дромедара, було те, що тут, у цьому розкішному, у той час, щоправда, доволі занедбаному фойє, у мармурових нішах мають бути вмонтовані клітки з левами й леопардами та акваріуми для акул, восьминогів і крокодилів, так само, як, навпаки, у деяких зоологічних садах можна мандрувати маленькою залізницею по найвіддаленіших куточках Землі. Внаслідок подібних ідей, які в Антверпені виникали в мене, так би мовити, самі собою, сталося так, що зала чекання, яка сьогодні, наскільки мені відомо, править за службову їдальню, здалася мені другою «Ноктурамою» — це було ніби накладення зображень, що, природно, могло бути спричинене тим, що сонце вже сховалося за дахи міста, якраз коли я ввійшов до зали чекання. Золотий і срібний полиск на велетенських напівсліпих настінних дзеркалах навпроти ряду вікон ще не зовсім згас, а залу вже заповнили потойбічні сутінки, у яких далеко один від одного, нерухомо й мовчазно сиділо декілька пасажирів. Подібно до тварин

---

² Одногорбий верблюд.

у ноктуарії, де було напрочуд багато карликових видів — крихітні лисиці-фенеки, земляні зайці й хом'яки, — ці подорожні також здавалися ніби зменшеними, чи то через надзвичайної висоти стелю, чи то через присмерк, що ставав дедалі густішим, і я припускаю, що саме тому мене зачепила ця, власне, безглузда думка, ніби вони є останніми представниками напіввинищеного, вигнаного зі своєї країни, або зниклого, народу, єдині, хто вижив, адже всі вони мали такі самі скорботні обличчя, як і тварини в зоопарку. — Одним із тих, хто чекав у *salle des pas perdus*, був Аустерліц, який тоді, у шістдесят сьомому році, виглядав майже як юнак із білявим, химерно в'юнким волоссям, яке я бачив хіба в німецького героя Зигфріда у фільмі Ланга «Нібелунги». Як і під час усіх наступних наших зустрічей, тоді, в Антверпені, Аустерліц був узутий у важкі похідні чоботи, вбраний у якісь робочі штани із синьої, вилинялої бавовни, на ньому був також пошитий на замовлення піджак, який уже давно вийшов з моди, і на відміну від інших пасажирів він єдиний не витріщався байдужо в порожнечу, а був зайнятий тим, що робив малюнки й шкіци, очевидно, пов'язані із розкішною залою, у якій ми обидва сиділи і яка, на мою думку, більше пасувала для державних церемоній, ніж для чекання на наступний поїзд до Парижа чи Остенде; а коли він якраз нічого не писав, його погляд був часто спрямований по той бік вікна, на рифлені пілястри або інші елементи й деталі просторової конструкції. Нараз Аустерліц дістав із наплічника фотоапарат, старий *Ensign* із висувним об'єктивом-гармошкою, і став робити багато знімків на той час уже зовсім затемнених дзеркал, які я, щоправда, так і не знайшов серед сотень переважно несортованих світлин, довірених мені після нашої нової зустрічі